

Dumitru Borțun, *România de mâine, ca proiect de țară*,
Editura Spandugino, București 2025, 304 p.

Acum aproape 36 de ani România a intrat într-o nouă fază a istoriei sale, știind de unde pleacă, dar având o imagine destul de vagă spre ceea ce se îndreaptă. Ne doream libertatea, pentru că trăisem o jumătate de secol sub un regim dur și restrictiv; ne lipsea dreptul la libera exprimare, sub toate formele sale, economice, politice, artistice, etc. Mai simplu spus, voiam să trăim ca cei din țările libere, cei a căror viață o vedeam în cele câteva seriale de televiziune occidentale și filmele de la cinematografe, a căror muzică o ascultam la radio, sau despre care știam din poveștile celor puțini care apucaseră să treacă frontiera de vest a țării.

Politicienii noi, cei care urmau să ne conducă pe acel drum, erau și ei destul de puțin conștienți de realitatea ce ne stătea în față, de dificultățile drumului pe care urma să îl parcurgem. Și a urmat o perioadă tulbure, o tranziție anevoiasă și dureroasă pentru cea mai mare parte a populației. Am avut o presă liberă, am obținut dreptul la pașaport, am văzut în magazine mărfuri pe care le doream, dar am avut și inflație galopantă, fabrici închise, privatizări frauduloase, șomaj, corupție la toate nivelele și mai ales o emigrație masivă a celor ce își căutau împlinirea profesională și socială în alte țări.

Perspectiva ce se oferea atunci României, dar și celorlalte țări din fostul bloc comunist, era integrarea în Uniunea Europeană, ce promitea asigurarea condițiilor de dezvoltare economică, socială și politică, oferind în egală măsură un spațiu al libertății de mișcare, de gândire și al împlinirii idealurilor personale ale locuitorilor săi. Astfel, aderarea la U.E. a devenit primul proiect de țară al României postdecembriste, un ideal asumat de întreaga clasă politică, sprijinit puternic și de cetățenii României, indiferent de categoria socială, profesională din care făceau parte, sau de credințele lor religioase. Împlinirea acestui deziderat național în anul 2007, la care se adăuga aderarea la NATO (din 2004), ce oferea României o siguranță atât de necesară în condițiile geopolitice ale țării, au asigurat posibilitatea unei dezvoltări economice reale, dovedită statistic dar resimțită direct doar de o parte a populației. Pe de altă parte s-au creat structurile de tip european, s-a aliniat legislația românească la cea europeană, iar românii au profitat din plin de dreptul de a călători liber în toată Europa.

Dar, odată această etapă istorică depășită, entuziasmul pro-european al românilor a scăzut, tarele societății românești au ieșit iar la iveală, inegalitățile economice au creat falii în societate, iar corupția a profitat din plin de slăbiciunile autorităților. În aceste condiții, oamenii de cultură au atras atenția că este nevoie de un nou proiect de țară pentru România, de un nou țel care să coaleză națiunea și să-i elibereze capacitățile creatoare. Pe de altă parte, oamenii politici au abordat ideea proiectului de țară doar în anii electorali, mai mult la suprafață și fără o a oferi soluții. Singurele idei vehiculate ca posibile proiecte de țară viitoare, în ultimele două decenii, au fost: unirea cu Basarabia și intrarea în zona Euro. Intrarea în zona Schengen, realizată deplin la începutul anului 2025, a fost mai mult un subiect al luptelor politice interne, efectele ei economice urmând să se vadă în timp.

Mai toate luările de poziție din spațiul public s-au referit la lipsa unui nou proiect de țară, deși au apărut și voci care susțin că România nu are nevoie de așa ceva, ci doar de edificarea unor instituții solide care să asigure funcționarea normală a statului, deziderat așteptat de toți cetățenii țării. Invocarea prea adeseori a necesității schimbării, a reformelor, a dus la dezinteresarea publicului față de aceste subiecte, la negarea rostului lor și la apariția unor curente anacronice, mesianice sau nostalgice, ce captează atenția

*Constantin CHERAMIDOGLU: dr., Societatea de Științe Istorice Constanța; e-mail: cheramidoglu1959@gmail.com.

publică prin mesaje alarmiste, pseudoștiințifice și fals religioase. Dar nevoia de analiză serioasă a societății românești actuale este mai presus de orice discuție. O radiografie exactă a României privită din toate punctele de vedere (economic, politic, cultural, etic, religios, etc.) poate aduce la lumină adevărata realitate, ce trebuie să constituie baza pentru orice proiecție viitoare.

În acest curent se înscrie și cartea profesorului Dumitru Bortun, intitulată „România ca proiect” și subintitulată expresiv: „Studii despre o țară care a fost, care este și care ar putea fi”, apărută de curând la editura „Spandugino”. Nu voi spune, cum de obicei se afirmă în asemenea situații, că este o carte pe care am citit-o cu plăcere. Pentru că astfel de cărți TREBUIE citite cu atenție, de cât mai mulți oameni, de toți cei care se consideră cu adevărat cetățeni ai acestei țări și simt datoria de a contribui după puterea lor, fiecare în domeniul său, la progresul ei, la bunăstarea locuitorilor ei. Aici nu căutăm plăcerea lecturii, ci dobândim o imagine a țării noastre și a noastră ca locuitori ai ei, needulcorată, reală, cu bunele și relele ei, dar o imagine care ne reprezintă cu adevărat. Numai privind cu luciditate oglinda societății noastre o putem înțelege mai bine și ne putem vedea mai limpede, așa cum suntem de fapt. Pentru că doar de aici, de la această cunoaștere nefalsificată, neinfluențată de subiectivismul nostru, poate începe procesul de redresare, de reconfigurare a societății românești, pentru ca ea să poată ajunge la stadiul la care posibilitățile sale, potențialul său o îndreptățesc.

Încă din preambul, profesorul Bortun avertizează că această carte nu se adresează celor neinteresați de o schimbare a situației țării, celor care trăind de mulți ani afară nu mai sunt conectați la adevăratele probleme ale locuitorilor ei, sau celor ce trăiesc doar cu perspectiva zilei de mâine; ea a fost scrisă pentru cei care, cum spune autorul, suferă, speră și vor, pentru țara lor. Este aici, am putea spune, o definiție concisă, dar clară a patriotismului, așa cum ar trebui el să existe în țara noastră de astăzi. Iar „România care ar putea fi”, este motivația apariției acestei cărți, este de fapt justificarea eforturilor pe care autorul le-a depus în laborioasa sa activitate de mulți ani încoace.

Volumul de față, ce reunește mai multe studii și articole publicate anterior, completate și aduse la zi acum, debutează cu un studiu dedicat imperativului modernizării în timpurile actuale. Și aici profesorul face o analiză a acestui fenomen, în condițiile în care avem de-a face cu o demonetizare a termenului de modernizare, sau o înțelegere eronată a sa. Pentru că nu adoptarea noilor tehnologii ne modernizează, ci doar capacitatea noastră de adaptare la nou, înțelegerea profundă a acestei necesități a timpului, într-o vreme în care schimbările, nu întotdeauna motivate real, sunt tot mai dese, iar în multe cazuri omul simplu se simte copleșit de ele. Dar în societatea de azi nu mai poate fi vorba de independență, așa cum era ea văzută acum două secole (în secolul națiunilor), globalizarea nefiind o invenție a marilor corporații, ci rodul firesc al evoluției economiei mondiale. Multe probleme considerate înainte locale, astăzi sunt cu impact regional sau mondial, iar soluționarea lor trebuie să urmeze aceleași coordonate. Aceasta nu înseamnă însă că nu există tendințe suveraniste, state cu economii protecționiste, izolaționism, etc.; dar ele nu pot evita la nesfârșit impactul globalizării, legăturile externe și interdependența dintre economii.

În acest context, adaptabilitatea la noile situații va face diferența între națiuni și state; capacitatea cetățenilor unei țări de a absorbi șocurile schimbărilor, le va permite să joace un rol activ în aceste procese. Ca urmare, un obiectiv al unui proiect de țară, trebuie să aibă în vedere creșterea adaptabilității la schimbare, la nou; asta atât pentru instituții, agenți economici, cât și pentru cetățeni. Dar, crede autorul, România de astăzi este tributară încă acelei mentalități rurale ce a caracterizat-o de 175 de ani încoace; modernizarea orașelor, spune pe bună dreptate Dumitru Bortun, s-a realizat doar la suprafață, pentru că orașele noastre au primit în anii industrializării circa 8 milioane de locuitori de la sate, care s-au adaptat condițiilor urbane, dar au păstrat în bună măsură concepțiile cu care au venit de la țară. Am adăuga aici, că și satele au avut de suferit, prin plecarea locuitorilor cei mai activi, care ar fi putut contribui la dezvoltarea lor. Vina pentru ineficiența politicilor de modernizare aparține, crede autorul, în cea mai mare parte elitei conducătoare, care a fost incapabilă să înțeleagă evoluția societății. Iar teama pe care o resimte Dumitru Bortun astăzi, este că

ne paște pericolul de a adopta valorile europene doar ca formă, adaptându-le tradițiilor noastre, mentalităților învechite și golindu-le astfel de conținut.

În capitolul intitulat „Cine suntem?“, pornind de la serbările dedicate centenarului Marii Uniri de la 1918, autorul critică festivismul bazat pe false tradiții populare și pe o imagine edulcorată a identității naționale, optând pentru valorificarea acestui moment printr-o analiză lucidă a evoluției societății românești în acești ani, a gradului de modernizare realizat, ceea ce – crede autorul – ne-ar ajuta să vedem ce mai avem de făcut „pentru a accede la normalitate”. Urmează, logic, o întrebare curajoasă: „Este identitatea națională imuabilă, anistorică, sau ea se re-definește de la o epocă istorică la alta? Centenarul trebuie să-i încurajeze pe români să rămână așa cum sunt, sau ar trebui să-i îndemne să se schimbe, să-i încurajeze să accepte schimbarea și să le indice lucrurile pe care să le schimbe, pentru a avea succes în secolul XXI?”.

Trecând la alte concepții legate de tradițiile poporului român, se analizează apoi noțiunile de mândrie națională și patriotism, dar și de naționalism, privite critic, accentuându-se inadaptarea lor la condițiile actuale, ceea ce duce și la un fel de pasivism al românilor, ce se lasă cu greu îndemnați să opteze pentru o cetățenie activă. În egală măsură se critică modul în care se „speculează o identitate națională resimțită exclusiv prin prisma celor două dimensiuni: etnică și religioasă”. Concluzionând autorul scrie: „va trebui să ne propunem ca obiectiv educațional formarea pe scară largă a unei identități naționale moderne și a unui patriotism civic, compatibil cu celelalte patriotisme din lumea contemporană, care să valorifice tradițiile utile ale poporului român, dar să nu fie antagonic cu patriotisme ale altor popoare, ci dimpotrivă, complementar cu acestea”.

Analizând cauzele retardului istoric al României, profesorul Borțun este de părere că se exgerează pe tema „importului” din afară a regimului comunist în România, atrăgând atenția că acest regim a găsit aici un teren favorabil, tocmai datorită evoluției lente spre modernitate a societății. Iar partea sa finală, regimul personal al lui Nicolae Ceaușescu a perpetuat tarele societății rurale anterioare, mimând doar relațiile instituționale de tip urban, ceea ce a afectat și economia țării. Contradicția sesizată încă de Titu Maiorescu la 1868, dintre formele moderne și fondul autohton, continuă să fie valabilă și astăzi, ceea ce duce la o inadecvare gravă între obiective și mijloacele de realizare, când vorbim de modernizarea României, de integrarea „de facto” a României în Uniunea Europeană.

Desigur, problemele moștenite sunt și astăzi acute și ele constituie o frână în procesul de modernizare: neîncrederea reciprocă dintre stat și cetățeni, neîncrederea în instituții, dar și în străini. Pentru cunoașterea identității naționale a românilor, autorul crede că trebuie depășită abordarea psihologistă a specificului național și analizate mai ales grupurile sociale, comunitățile, ceea ce ar duce la concluzii mai corecte, folositoare apoi în vederea alegerii metodelor de acțiune. Mai departe, se poate trece de la individualismul și egocentrismul (apărute după căderea regimului comunist, ca revers al gândirii unilaterale și omogenizatoare de până atunci), la o paradigmă a reciprocității și interactivității, ce duce la implicarea cetățeanului în treburile publice.

Pornind de la necesitatea explicării retardului cultural (în sens larg) al românilor, al rezistenței lor la modernizare, autorul face o analiză a evoluției istorice a României, sesizând decalajul dintre „țara legală” și „țara reală”, care a însoțit toate guvernările și regimurile politice de la 1848 la 1989. Era vorba de inadecvarea clasei conducătoare la realitatea societății timpului; cu toate acestea, paradoxal, România funcționa, dar cu costuri mari și nu așa cum ar fi putut și ar fi trebuit să funcționeze, să evolueze. Iar în momentele de criză se apela din nou la tradiția idealizată, la rădăcinile organizării sociale văzute ca salvatoare fiind pur autohtone, în contrast cu modelele și instituțiile importate din alte orizonturi.

Pe de altă parte regimul ceaușist este văzut ca o formă de neo-stalinism, ce a renunțat treptat la multe din ideile de bază ale teoriei comuniste, (chiar partidul în sine era în umbra unei pătri conducătoare), punând pe primul plan realizarea indicatorilor economici (pe care oricum nu îi realiza) și un naționalism opus internaționalismului socialist, care îndepărta poporul de la imaginea eșecului economic al sistemului,

ce nu reușise să asigure bunăstarea atât de clamată. La toate acestea se poate adăuga minciuna ridicată la rang de politică de stat, la care cetățenii răspundeau printr-un comportament dublicitar.

Ca o concluzie, situația României, din punct de vedere istoric, la 1989, este văzută de autor ca o suprapunere de etape istorice neconsumate, în România coexistând forțe de producție de nivel feudal (în agricultură), dintr-un capitalism timpuriu (în mica industrie), cu relații de producție impuse de sus, ce se doreau a fi socialiste. Lipsa asumării conștiente a trecutului nu ne permite înțelegerea sa și a noastră, ca popor. Iar pentru a putea depăși moștenirea istorică trebuie mai întâi să o înțelegem.

Poate cele mai limpede exprimate idei pe care le-am desprins din lectura acestei cărți, se referă la folosirea comunicării ca instrument de guvernare, idei argumentate solid cu cazul țărilor din sud-estul Asiei, care au făcut la sfârșitul secolului trecut un salt imens în dezvoltarea lor economică și socială. Pentru că dincolo de invocarea studiilor și ideilor unor cunoscuți savanți ai lumii (Toffler, Popper, From, Maruyama, Foucault, etc.), cititorul, dar mai ales politicianul chemat să inițieze asemenea acțiuni de modernizare educațională a cetățenilor, este mult mai sensibil la exemplele din viața reală, pe care le poate vizualiza și înțelege mai bine.

Profesorul Dumitru Borțun crede în posibilitatea schimbării României, prin schimbarea individuală a cetățenilor ei, care trebuie să creadă în puterea lor de a acționa în sensul schimbării. Pe baza cunoașterii adevărului despre noi înșine, putem (din ce în ce mai mulți dintre noi) să optăm pentru o gândire critică, putem impulsiona societatea să accepte valorile europene, meritismul, respectul față de legi, orientarea gândirii spre viitor, etc.

Cartea d-lui profesor Dumitru Borțun este un pas important în direcția realizării modernizării României, în stimularea valorilor pozitive și creatoare ale cetățenilor români. Ea dovedește că se poate gândi lucid asupra viitorului acestei țări, că pot exista soluții care să ofere alt șanse României, în epoca actuală și mai ales în cea viitoare.